

Magdalena Strzałkowska

„...być głupcem dla tego świata”, czyli Bogusława Jasińskiego filozofia istnienia

---

Sztuka i Dokumentacja nr 8, 45-47

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

„...być głupcem dla tego świata”, czyli Bogusława Jasińskiego filozofia istnienia

MagdaLena Strzałkowska

Oto mędrzec, który stał się głupcem. Oto filozof, który porzucił wiedzę, by na powrót stać się człowiekiem i objawić światu mądrość samego bytu. „Napisane jest bowiem: Wytracę mądrość mędrców (...). Gdzie jest mędrzec? Gdzie uczony? Gdzie badacz tego, co doczesne? Czyż nie uczynił Bóg głupstwem mądrości świata?” – czytamy w „I Liście do Koryntian”.

Mądrość odzyskanego wzroku

Organiczna, a zarazem konkretna filozoficzna koncepcja ethosofii Bogusława Jasińskiego zawarta w jego dziele *Tezy o ethosofii*¹ jest owocem jego myślowego nawrócenia. To, co proponuje autor nie jest prostym wymysłem filozofii jako takiej, ale próbą zerwania ze starym, pojęciowym widzeniem świata. „»Wiedzieć«” to taka urojona forma myślenia” – wyrokuje w swojej 59. „Tezie do »Sztuki poetyckiej«” w *ZAsłyszaniach*.

Punktem wyjścia jego teorii jest *ethos* i istnienie – czyli etos istnienia, który tworzy swoistą strukturę ontologiczną bytu. Jest tym, co (po prostu) jest, zgodnie z parmenidejską zasadą: byt jest, niebytu nie ma. To w tym punkcie następuje zwrot ku pojmowaniu filozofii jako realnej zmiany, indywidualnego, a zarazem powszechnego, doświadczenia samego istnienia, a tym samym odkrywania oczywistości swojego istnienia. Celem filozofa jest dotarcie do samej rzeczywistości – rzeczywistości, dodajmy, skutecznie zakrytej przez nieustannie namnażające się formy życia, które stwarzane są mocą naszego wyzwolonego rozumu, naszych wyobrażeń, woli i uczuć. Koncepcja Jasińskiego wyrasta, jak można przypuszczać, z jego pragnienia niewątpienia, „nietracenia czasu na życie”, z jakiegoś „wewnętrzznego wzruszenia”, prościej – jest świadectwem. Analizy – owszem, syntezy – tak, rozbiory i paralele, ale organiczne, krwiste, dyszące autorem, będące nim.

Dlatego filozof porzuca życie, które jest pozorem utkanym przez konstruujący rozum i jego koncepty, starając się tym samym wyzwolić od własnych mniemań teoretycznych i wyobrażeń o sobie samym i świecie. Nie chce być mądrym mądrością tego świata, bo wiedza taka jest tylko powiększaniem ułudy, wytwarzaniem coraz to nowych form życia. Pragnie odnaleźć „zagubioną konieczność” (etos), czyli mądrość wpisaną w fakt samego istnienia — czegoś najbardziej realnego i oczywistego. Ethosofia jest więc rewolucyjnym „rozbrojeniem całej logiki życia” opartej na dualizmie (dobro i zło, byt i świadomość, podmiot i przedmiot zwycięzca i przegrany), widzeniem wszystkiego z właściwej perspektywy, a to znaczy już nie mojej, twojej czy naszej. Jest rzeczywistym zanurzeniem się w świecie, uczestnictwem. To nade wszystko powrót człowieka do samego siebie. Albowiem rozumieć znaczy tu być.

Twórczość po raz pierwszy

Ethosofia jest fundamentem budowy systemu filozoficznego, który odnosi się do wszystkich dziedzin życia. Szczególne miejsce u autora *Estetyki po estetyce* zajmuje sztuka, a ściślej mówiąc twórczość, która najbardziej pozwala przybliżyć się człowiekowi do istnienia. Filozof przewartościowuje jednak klasyczne pojęcia „sztuki” i „estetyki” oraz towarzyszące im kategorie estetyczne takie jak: piękno, forma, treść, przeżycie estetyczne, twórczość, odtwórczość, wprowadzając własne terminy, takie jak: proces tworzenia, estetyka procesu twórczego, po to by wyrugować – jego zdaniem – skostniałą, akademicką estetykę.

Sztuka do tej pory była dla Jasińskiego iluzoryczną produkcją form artystycznych alienujących człowieka, swego rodzaju usługą dla ludności, w której brakowało prawdziwego i twórczego doświadczenia. Doprowadziło to, zdaniem autora *Sztuka? Tylko wtedy, kiedy jestem*, do głębokiego przeświadczenia, że zmiana jest konieczna. Dlatego proponuje on „kierunek drugiej emancypacji człowieka”, emancypacji człowieka od jego wytworów, która jest tylko i wyłącznie zawarta w odkrywającym na nowo procesie twórczym. Skutkuje to eliminacją samego pojęcia sztuki: „Nie potrzebuję sztuki,/bo wszystko co czynię jest sztuką” – czytamy w „Poemacie o istnieniu” w tomiku *Po drugiej stronie wiersza*. Akt tworzenia jest miejscem poza sztuką i poza życiem, w którym bierze swój początek nie tyle dzieło sztuki rozumiane jako materialny efekt, estetycznie skończony produkt, co (samo) zapisywanie „zasłyszanego”, rejestrowanie, dialogowanie, działanie w przestrzeni; bez wstępnych założeń i jakiegokolwiek kreacji, bez wyrażania czegokolwiek, bez efektu finalnego, pozostając do końca procesem. Odpowiada ono człowiekowi i jego doświadczeniu „tu i teraz”, jest konsekwencją określonej nie-decyzji, określonego sposobu nie-myślenia: „Im bardziej dzieło jest dziełem, im bardziej funkcjonuje jako dzieło, tym bardziej wymyka się jego istotny sens i misja, którą ma do spełnienia – tj. odkrywanie samego istnienia” – wyklada w *Tezach o ethosofii*.

Tworzenie nie jest dla Jasińskiego celem samym w sobie. Tkwi ono u źródeł wszelkiej aktywności człowieka i dzieje się organicznie, czyli naprawdę z siebie. Jest się twórczym, choć nie wiadomo jak i w jaki sposób. To naturalna potrzeba w której człowiek sam siebie uobecnia. Nie istnieje tu poziom wartościujący, nakazujący wyrokować czy jest coś dobre, czy złe. Nie ma tu też świadomości bycia artystą. „(...) Cóż za niedorzeczność: rezygnować z wiersza,/by czuć się lepszym od poety! To jest służba./ Jest też ofiara złożona ze sztuki./ Odklejam się od metafory (...)” – notuje „poeta” w 55. „Tezie do »Sztuki poetyckiej«” w *Zasłyszaniach*.

Jest tak jak jest

Jasińskiemu nie idzie też, jak by się mogło wydawać, o bycie artystą życia, o tworzenie na swój sposób, ale o „dotknięcie samej rzeczywistości”. Jego ethosofia odnosi się do sposobu i jakości bycia jednostek. Wymaga wysiłku „oderwania” się od rzeczy tego świata. Nie idzie więc o styl życia czy jego nadbudówki. Konieczne jest odrzucenie wiedzy i przymusu nazywania wszystkiego na rzecz samej rzeczywistości. Chodzi o człowieka i jego zdolność cudownego zapomnienia siebie samego: „Puść swoje ciało i swój umysł./ Puść słowa, które trzymasz./ A to znaczy: nie wiesz, że masz ciało/ i nie wiesz, że masz umysł./ Ryzykujesz życiem” – nawołuje w kolejnym, 57. paragrafie *Tez do »Sztuki poetyckiej«*. Filozof „zmusza” nas więc do porzucenia starego człowieka, człowiek uwikłanego w życie i jego miarą myślącego, na rzecz narodzin Człowieka Nowego, a tym samym odwagi wzięcia w cudzysłów całego naszego życia, jego porządku, form i logiki, uczynienia ich nieważnymi i odebrania im znaczeń bezwarunkowych.

Paradoksalnie zatem, ani w sztuce, ani w literaturze, ani w nauce nie ma wiedzy. Prościej, nie ma tu rozdarcia jednostki, gdyż jej stosunek do określonej sytuacji nie jest zapośredniczony przez refleksję. Nie chodzi tu jednak o to, by nic nie umieć, nic nie wiedzieć w sensie potocznym, lecz by w każdym momencie naszego życia potrafić odciąć się od swojej wiedzy, umiejętności, mniemań, powinności. „Nie czułam w sobie żadnej szczególnej odwagi,/ale po prostu byłam naprawdę./ Jakbym odnalazła siebie!/ Odkryłam też coś bardzo oczywistego;/ że to właśnie jestem ja. Po prostu ja./ Nic bardziej banalnego nie mogę powiedzieć” – notuje Jasiński „poeta” pod nazwą „Zasłyszane od kobiety, która przed chwilą tu była.”

Sprawa kolektywna

Jasiński nie odżegnuje się jednak od budowania przestrzeni współegzystencji. Ethosofia jako imperatyw prawdziwego kontaktu człowieka ze światem, rzeczywistością, bytem ingeruje wprost w materię życia potocznego, staje się formą walki o nowe społeczeństwo, w ramach którego twórczość ma się urzeczywistnić. To „proces społecznego dziania się i dojrzewania do nowych celów i ideałów”² – antycypuje w *Estetyka po estetyce*.

Nowy obszar twórczego doświadczenia jest więc zarazem nowym obszarem aktywności człowieka, która budzi nie masy lecz jednostkę do bycia zaangażowaną w sposób jedynie konieczny. Jest pokornym wezwaniem do stania się bojownikiem o prawdę, nie podzielonym i odosobnionym, lecz wiernym rzeczywistości i zdolnym do współdziałania. To swoista przestrzeń gdzie „Słowo równa się czynem,/ podmiot z przedmiotem/, myśl z materią” – czytamy w „Poemacie o Dialogu” w *Po drugiej stronie wiersza*. Jasiński proponuje alternatywę względem systemu społecznego – „tworzenie enklaw pełnego rozwoju osobowości jednostek”. To, jak się zdaje, wyraz tęsknoty filozofa do przejrzystości i jednoznaczności w pełni samodzielnych społeczeństw. To pragnienie pewnej wspólnotowości opartej na ogólnoludzkich prawach, przy jednoczesnym poszanowaniu wzajemnej odrębności i oryginalności. Twórczość, pomyślana jako sposób istnienia praktyki społecznej, w pełni się tu urzeczywistnia, kształtując relacje i stosunki między ludźmi. Logiczna elegancja takiej wspólnoty polega więc na tym, że nie wytwarza ona potrzeb, których nie potrafi zaspokoić i pozwala z bezpiecznej odległości spojrzeć na życie, by nie dać się mu zwieść. W takim żywym społecznym organizmie następuje pełna samoidentyfikacja osoby ludzkiej oraz pełna aktywizacja wszystkich pokładów jej osobowości.

W wizji Jasińskiego uderza radykalizm i fascynacja bezwarunkowością bycia, tęsknota do spójności między działaniem a jego celami, gdzie wszelka działalność ludzka nie jest wyłącznie środkiem do osiągnięcia jakiegoś celu, ale celem samym w sobie. Jasiński z budowania nowego, wolnego społeczeństwa pragnie ponownie uczynić przygodę w pełni twórczą. Jednocześnie daleki jest od roli naprawiacza systemów społecznych w imię skrojonego na miarę ludzką doskonałego, całościowego porządku.

Otworzyć umysł

Charakterystyczne dla projektu autora *Tez o ethosofii* jest pragnienie utrzymania lekkości nie zobowiązującej do czegokolwiek, „myśli nieskrępowanej, która szybuje ponad ciężkimi konstruktami rozumu”. Siłą przyciągania tego systemu jest jego prostota, wewnętrzna oczywistość i wyczuwalna podskórnie autentyczność. „Nie ma żadnej mojej lub twojej prawdy./Trzeba wszystko zostawić na swoim miejscu./Pozostawić świat w spokoju” – wyklada autor w paragrafie 53. *Tez do „Sztuki poetyckiej”*.

Propozycja ethosofii Bogusława Jasińskiego to, jak powiada autor *ZAsłyszenia*, „takie sobie badanie wolności”. Proste i oczywiste, i... poza filozoficzne. „To zdziwienie wszystkich zdziwień, czyli oczywisty fakt istnienia, przychodzi cicho i bezszelestnie. Wcale nie w asyście poetyckich metafor lub filozoficznych kategorii. Wprost przeciwnie – raczej mimo nich, czyli poza nimi wszystkimi”, deklaruje we „Fragmencie”. Filozof bez zadęcia i próby przekonywania kogokolwiek uprzytamnia nam, co jest naprawdę ważne i „naprawdę bardziej autentyczne”. „Smak kawy przy śniadaniu, ale wcale nie Dobro i Piękno nabrzmiałe wiedzą książkową. Droga przychodzi sama, a ja niczego nie tworzę. (...) To odejmowanie, a nie dodawanie słów i form. A kto powiedział, że chirurgiczny skalpel jest przyjemny?” – czytamy.

¹ Bogusław Jasiński, *Tezy o ethosofii* [Theses on Ethosophy] (Olsztyn-Warszawa: Ethos, 1992).

² ———, *Estetyka po estetyce. Prolegomena do ontologii procesu twórczego* (Warszawa: Ethos, 2008), 181.